

רחוב נאלבקי בוורשה, 1932 | צילום: מוזיאון ישראל, ירושלים

מפה של עיר שאיננה

בין מסעדות, תיאטרות ובתי מדרש: ספרו של בני מר על ורשה, רגע לפני מלחמת העולם השנייה, הוא מדריך טיולים תמים לכאורה, שהופך לקפטולת זמן של עולם יהודי שנמחק מן ההיסטוריה

תפילות בבית המדרש של חסידות מודו"ץ המוזיקלית. כך מצטייר דיוקן של עיר שאינה אלא רובע בתוך עיר גדולה וחשובה ממנה, אך מתקיים בה עולם חי, תוסס ומגוון.

למדריכי טיולים חשיבות עליונה בהקשר של שנות כתיבתם והוצאתם: ברלין של שנות ה־80 אינה אותה עיר של שנות ה־90. ורשה של 1938 היא עיר שמודעת למסורת, שינויי הזמן והיותה בירה תרבותית חשובה: כך מוזכרים סופרים נערצים שאינם בין החיים כמו י"ל פרץ (שהתגורר ברחוב צגלאנה 1, לא רחוק מפנינת הרחוב שבה ניתן לראות בשעת בוקר מוקדמת את הלל צייטלין עטור בטלית ותפילין) עם כות' בים צעירים ומבטיחים כמו בנו של המשורר והמחנך הדגול יצחק אל-טרמן, בחור צעיר בשם נתן שחי כיום בארץ ישראל וודאי יעשה לו שם. אלא שמן הנמנע לקרוא בספר בלא לחוש צער. הגם שזהו מדריך מפורט ועשיר לביקור בעיר, לא ניתן להשתמש בו: בחורבנה של ורשה היהודית בהשמדת הגטו יחד עם חורבנה של העיר במרד הפולני לא נותרו הרחובות על תילם, והגם ששמותיהם נותרו בעיר שנכנתה מחדש אין הם נמצאים במיקומם הקודם. וכמובן: בחורבנה של ורשה היהודית נכרתו יושביה ותרבותם. דווקא משום כך המדריך הזה חשוב כל כך: הוא משמש כקפטולת זמן של עיר אמיתית שיש בה חברה, שפה ותרבות. וכפי שכתב הסופר ניצול השואה לייב רוכמן: "הרור החדש חושב, שהיהודים בגטאות היו בני אדם שכאילו חלילה נולדו ונועדו, להשמדה. אך העם באירופה היה רב. היו בו יהודים מסוגים שונים, בדיוק כמונו. אלפי רופאים, עורכי דין, מהנדסים, פרופסורים וגם רבנים גדולים ותלמידי חכמים. גבוהים ובלונדיניים, שחורים ונמוכים – היו שם יהודים שהשתייכו למפלגות שונות, מן הימין ועד השמאל, ועד הקומוניסטים היהודיים שהתכחשו לעמם (ובכל זאת, הרוב דברו בשפת עמם, באידיש) וגם מומרים – כולם, דתיים ציוניים, וחלוצים – עם רב, תוסס ועשיר ברוח ובמעשים".

את ורשה היהודית לא ניתן להקיף גם במאות רבות של ספרים, עדויות ותיעודים היסטוריים. זו הסיבה שהבחירה של בני מר בז'אנר הקליל של מדריך טיולים היא מעשה ספרותי יוצא מן הכלל: היא מאפשרת לו להקיף את העיר על יופייה ועליבותה כמבקר המשיח לפי תומו, לא בשיפוט ובנוסטלגיה. מר עושה עבור יהודי ורשה מה שכמה ביקורים ביד ושם לא יעשו: שהרי העיסוק בשואה על זווער' תיה כמו מוחק את החיים הממשיים של יהודי אירופה; אלה שאכן נרצחו, אך לפני כן חיו חיים עשירים ועניים, שמי חים ועצובים, הגונים וערמומיים. וכך, ספרו של בני מר כמו מחזיר אותנו בזמן אל עיר רגילה ומרגשת, שחלקים בה ראויים לביקור ואחרים דוחים ומביכים; עיר שחיה היהודיים ממשיים ורביי'קסם, על סף תהום. ●

מורה דרך: ורשה היהודית 1938 // בני מר
מאגנס | 305 עמ'

בתוך ורשה הייתה עיר יהודית גדולה. יהודים היו בפולין כאלף שנה ושיגשגו בה, בעיקר בערים קרקוב ולובלין. ההתיישבות היהודית בוורשה החלה בסוף המאה ה־18, אז תפסה את מקומה כעיר בירה. העיר צמחה ובתוכה היהודים שעסקו במסחר; בתוך פחות מ־200 שנה מנו היהודים כשליש מאוכלוסיית העיר; רובם התגוררו באזור מובחן שנקרא "ורשה היהודית".

300 אלף יהודים – כמספר תושבי חיפה, או אוכלוסיית יחד של בית-שמש וראשון-לציון – היו בעיר. העיר שבתוך העיר תיפקדה כמרחב תרבותי עצמאי, סמוך ל"רחובות ההם" – הכינוי לוורשה הלא-יהודית – וצמחה ושיג' שגה בשנים שלאחר מלחמת העולם הראשונה. לאחר שנים קשות השתפר המצב הכלכלי, יהודים הגיעו לעיר והתבססו בה, ומצד השלטונות ניכרו סימנים מעודדים. זו הייתה עת של תקווה.

בני מר כתב מדריך טיולים לוורשה היהודית, והשנה היא 1938. מבטו צמוד למה שרואה המטייל בעיר בזמן הזה: רוב התושבים דוברי יידיש, חלקם דובר פולנית ורוסית. הם זוכרים את מלחמת העולם שהביאה בעקבותיה פרעות וגל חדש של הגירה לעיר, וכשחלפו השנים הרעות חזרה העיר לשגשג. הוא מזכיר את חוסר הנחת של השלטון מעליית הכוח היהודי, ואת עליית חלק מהאליטה הספרותית שפרחה בוורשה לארץ ישראל. ורשה היהודית של שנת 1938 היא עיר יהודית יציבה שגדלה במהירות בעקבות גלי ההגירה שאחרי המלחמה הגדולה ובעקבות התבססות העיר.

הספר כתוב בנוסח מדריכי התיירים המוכרים לנו: הוא מציג למ' בקר מגוון אפשרויות, מסלולי הליכה מפורטים ותשובות כמעט לכל שאלה שתעסיק את התייר הסקרן. זוהי קריאה קלילה ואינפורמטיבית בית מאוד. אפשר למצוא בו את העונה המתאימה לביקור – האביב והקיץ נוחים, אך הסתיו יפהפה, ואז מתקיימים גם קונצרטים של חז' נות לסליחות; לבחור היכן לסעוד בערב (כשר או לא כשר); ולאחר מכן להחליט לאיזה תיאטרון (יידיש או עברית) או קונצרט ללכת, ובאיוז חשמלית להגיע אליהם. המדריך מציג גם מקומות ללינה זולה

– בהתאם למספר הזלוטי והגרושי שבכיסכם – לצד עצות מעשיות: היכן לקנות נעליים חדשות או בגדים משומשים, ואפילו כיצד למצוא מתוכת (פאסער) שתסייע אם מישוה שדד אתכם ברחוב. מאחר שזו עיר יהודית, תמצאו בה גם כתובות למניינים ולמקוואות, בתי מדרש של צדיקים – כגון בית המדרש של הארמו"ר מפיאסצנה – והמלצה על

בכל סרלואי

